

Семяннікова Н.Л.

Харьков, Україна

ГУМАНІЗМ – ПРОВІДНИЙ ПРИНЦИП СУЧАСНОГО ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

У сучасному світі проблема міжнаціональних конфліктів виникає майже в кожному регіоні, оскільки в жодній країні населення не складається з людей однієї національності, без малих етносів та релігійних груп. Кінець XX та початок XXI сторіччя супроводжується чисельними національними конфліктами на всій земній кулі.

Пошуки нових шляхів гармонізації міжнаціональних відносин спрямовуються у різні напрямки, одним з яких виступає освіта, зокрема гуманізація освіти, виховання толерантності та культури міжнаціонального спілкування студентської молоді. Принцип гуманізації і демократизації виховання полягає в утвердженні людини як найвищої соціальної цінності, найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб, забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи. Унаслідок своєї спрямованості на різні групи суспільства гуманізація освіти містить у собі великий потенціал для виховання толерантності до будь-яких відмінностей в культурі представників різних народів.

Толерантність (від лат. *tolerantia* – терпіння) була проголошена ключовим поняттям людських взаємовідношень у «Декларації принципів терпимості», оголошеної ООН у 1995 році [3]. У документі стверджувалось, що толерантність – це повага, прийняття і правильне розуміння всієї різноманітності культур, форм самовираження і прояву людської індивідуальності. Толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування і свобода думок, совісті, переконань. Толерантність – це єдність у різноманітності. Толерантність надає можливості досягнення миру і веде від культури війни до культури миру. Толерантність – це не поступка, поблажливність чи прикидання, а, насамперед, активне ставлення до дійсності, яке формується на засадах визнання універсальних прав і свобод людини. Декларація підкреслює, що найбільш ефективним засобом попередження

нетерпимості є виховання. Саме виховання толерантності визначається як одне з провідних освітніх завдань XXI сторіччя, це одна з необхідних умов ефективної професійної підготовки майбутнього фахівця вищої кваліфікації.

Виховання толерантності починається з розвитку такого морального новоутворення як усвідомлення цінності людської особистості. Формується вона у двох напрямках. Перший полягає у тому, що перед людиною розкривають позитивні якості особистостей, які її оточують: батьки, викладачі, однолітки і т. ін. Цей процес повинен починатися ще в дитячому віці й органічно продовжуватися в період навчання як у школі, так і у ВОЗ. При цьому особливу увагу слід приділяти тому, чим інша людина відрізняється від свого оточення, у чому її неповторність, самобутність. Тільки розвинене поняття цінності людської особистості, поваги до її особливостей стає запорукою виникнення в молоді об'єктивних оцінок спочатку інших людей, а потім і себе. Іншим напрямком формування в майбутнього спеціаліста цінності іншої людини стає попередження зверхнього ставлення до людей. Основи такого ставлення можуть закладатися ще в сім'ї, коли батьки негативно оцінюють своїх друзів, колег, сусідів, забороняють спілкуватися з іншими людьми тільки тому, що вони не відповідають стандартному колу вимог.

Для розвитку толерантності дуже важливо сформувати у студентів образ «хорошого іншого» в процесі спілкування, спільної діяльності і т. ін. [1]. Саме ті люди, які сприймаються особистістю як «хороші інші», складають коло її спілкування, входять до складу референтної групи, думка якої найбільш важлива. Але на цей процес можна подивитися ширше і формувати образ «хорошого іншого» виходячи не лише з кола безпосереднього спілкування молоді людини, але й створюючи привабливий образ представників інших народів та національностей. На культуру міжнаціонального спілкування негативно впливає упередженість у ставленні до людей будь-якої національності. При цьому в конфліктних ситуаціях, які виникають між молодими людьми, вади однієї людини студенти можуть переносити на інших представників певної національності.

Якість соціального життя людини великою мірою залежить від характеру її спілкування з іншими людьми. Отримання задоволення від спілкування позитивно позначається на психологічному стані учасників комунікативного процесу, водночас постійне незадоволення соціальними контактами й міжособистісними стосунками, самотність призводять до поганого настрою, депресії, зниження активності. Наприклад, у межах інтернаціональних груп іноземних студентів, що навчаються на підготовчих факультетах. Залежно від різних обставин до спільної діяльності (навчального процесу) залучаються окремі люди – носії різних культур.

Для здійснення ефективного спілкування у процесі навчальної діяльності необхідно усвідомити культурні цінності всіх членів групи. Адаптація своїх комунікативних дій до конкретних умов певної групи є обов'язковою умовою успішного та результативного навчального процесу. Велику роль у спілкуванні між іноетнічними партнерами відіграє «гуманістичне» спілкування. Завдяки йому одна людина відкриває реальність, відмінну від власної, реальність іншої людини, її почуттів, уявлень, думок. Під час такого спілкування один учасник сприймає цілісний образ іншого як бажаного партнера, ґрунтуючись на визнанні його належності до певної спільноти (групи), до якої він зараховує і себе самого. Усі підвиди гуманістичних стосунків ми можемо спостерігати в нашій інтернаціональній групі іноземних студентів, які навчаються на ПФ. Це стосунки кооперації, за яких діяльність спрямована на досягнення єдиної мети; антагоністичні стосунки, що характеризуються змаганням у досягненні спільної мети, але кожен наближається до цієї мети окремо, при цьому кожна сторона дотримується певних правил; антагоністичні стосунки, що виникають за наявності принципово непримиренних суперечностей між партнерами. Вони намагаються усунути ці суперечності різними шляхами, ставлячи перед собою різні завдання, але за обов'язкового дотримання спільних правил гуманної поведінки. Якщо порушуються правила гуманної поведінки, виникає гострий конфлікт. У цьому випадку одна сторона сприймає іншу не як рівноправного партнера, а як об'єкт. Або обидва партнери так сприймають один одного. Такі

антигуманістичні міжособистісні стосунки, звичайно, небажані, неприпустимі. Слід уникати й індивідуальних стосунків у групі, коли у партнерів відсутня хоча б якась зацікавленість у взаємодії.

Велику роль у міжособистісних стосунках студентів відіграє досвідчений викладач, педагог. Завдяки гуманістичному спілкуванню встановлюється особливий морально-психологічний клімат у групі, що характеризується відкритістю, доброзичливістю та довірою.

Конфліктне спілкування, яке ми іноді спостерігаємо у групах іноземних студентів, є дуже небезпечним, бо воно супроводжується різкими негативними емоціями. Якщо вчасно не розв'язати конфліктну ситуацію, вона може спричинити неврози, стійкий розлад стосунків між студентами. Має місце стрес, переживання, розчарування. Звичайно, викладач повинен уміти керувати конфліктною ситуацією та навчити студентів уникати таких ситуацій.

Роль виховної функції – управління поведінкою студентів-іноземців в нових умовах, спонукання їх до дії, до активності з урахуванням регіональної особливості і психічного стану у початковий період занять у вітчизняному ВОЗ.

Контингент студентів, що навчаються на ПФ України – це, здебільшого, представники країн, що розвиваються. Більшість з них отримали середню освіту на батьківщині, а деякі і вищу освіту. Особливістю даного контингенту є розмаїття освітнього рівня, здатностей до навчання, а також психологічних характеристик. Оскільки кожний іноземний студент є представником національного характеру, носієм своєї національної культури, то, фактично, характер кожного прибулого на навчання – це поєднання найбільш стійких психічних властивостей людини, які відображають його відношення до навколишнього середовища, проявляються у поведінці, вчинках і являють собою єдність індивідуального і загального (типового). Аналіз досліджень поведінки студентів-іноземців показує, що соціальне середовище для прибулого іноземного громадянина це, по-перше, нова країна, місто, умови проживання, а, по-друге – це обмежений навчальним процесом та місцем проживання простір. Підготовчий факультет для іноземних громадян представляє собою своєрідний соціум, який

має свою інтегровану структуру і визначається відповідними соціально-педагогічними параметрами. Необхідно враховувати, що з моменту прибуття до України у кожного іноземного студента починається активне пристосування до змін середовища, засвоєння нових знань, цінностей, ролей, навичок в умовах нової соціокультурної ситуації. Фактично в цей початковий період роль викладача ПФ зводиться до надання допомоги студенту-іноземцю швидше увійти до нового середовища. Дослідження, проведені серед представників різних регіонів показали, що в умовах початкового адаптаційного періоду студенти надчутливі до негативних проявів (расова неприязнь, національна і соціальна гордовитість, значне відставання у навчанні і т. ін.). При їх існуванні вмикається механізм самозахисту, що приводить до замкненості, відокремленості, агресивності, конфліктності і, як наслідок, значного ускладнення в корекції мотиваційної сфери студентів, зниження успішності.

Реалізація основних ідей гуманістичної концепції навчання і виховання ставить перед викладачами такі вимоги, як позитивне ставлення до особистості студента, довіра до нього, почуття симпатії, щирість, захоплення навчальним предметом, який викладає педагог. Орієнтація на особистість студента, урахування його бажань, намірів є основою загальних рекомендацій для викладачів, які допомагають їм у виборі форм, прийомів, методів навчання і виховання. Це зокрема: максимальна тактовність, повільний темп мови під час навчання, спільні відвідування культурних центрів, увага і доброзичливість в процесі роботи з групою, відсутність нотацій і повчань (особливо для студентів з Південно-Східного регіону), постійна робота по підвищенню інтелекту учнів, виховання у них стриманості і терпіння (особливо для студентів з Латинської Америки), м'якість, тактовність, вимогливість, почуття гумору, цікавість до особистості студента (із студентами Близького Сходу).

Багаторічні спостереження на заняттях за студентами різних регіонів показали, що мають місце суттєві відмінності між представниками африканських країн, південно-східної Азії, Латинської Америки, країн Близького Сходу. Сформовані уміння контролювати свій настрій, знаходити способи його свідомої

корекції характерні в деякій мірі для студентів з В'єтнаму, Китаю, Індії. Для представників Близького Сходу, Африки, навпаки, є дуже частими коливання настрою, які обумовлюються такими властивостями індивіда, як підвищена тривожність, нестійкість, емоційність.

Треба зазначити, що на підготовчому факультеті, у порівнянні з першим курсом ВОЗ, студенти навчаються в малих групах, час існування таких груп 8 – 9 місяців. Ці студенти мають спільну мету – вивчення нової для них мови, але кожний з них має свою власну систему правил, зумовлених його соціально-культурною належністю. Тому, як відмічає Л.С. Виготський [2], всебічне вивчення особистості учня необхідне для створення певного мікроклімату у групі, що буде сприяти моделюванню навчального процесу і підвищенню ефективності навчання. Значення групи для студента-іноземця полягає в тому, що група представляє собою певну систему діяльності. Головною психологічною особливістю групи є існування почуття «ми». Для малої групи характерні спільні цінності та норми поведінки, загальні інтереси. Інтегральною характеристикою групи є ступінь єдності та її однорідність, показником якої може слугувати частота або ступінь збігу думок, оцінок стосовно до об'єктів (індивідуумів, явищ, подій), найбільш значущих для групи в цілому. Організованість групи характеризується спільністю особистих відносин, організаційною залежністю, психологічним настроєм та узгодженістю. Соціально-психологічний клімат в інтернаціональній групі визначається такими факторами як взаємовідносини студентів між собою, студентів з викладачами, регіональні, етнічні, психологічні особливості студентів, психічний стан студентів.

Таким чином, студентська група на підготовчому факультеті – це колектив іноземних громадян, об'єднаний об'єктивною необхідністю у спільній діяльності і суб'єктивною потребою у спілкуванні, іноді на мові-посереднику. Проблема підбору, формування студентської інтернаціональної групи досліджена недостатньо. Її розв'язання визначається декількома факторами: психологічною сумісністю, тобто даний склад групи можливий для забезпечення виконання групою її функцій, а члени групи можуть взаємодіяти між собою мовою-

посередником, рівнем базової підготовки. На перший погляд першоосновою при розподілі студентів у групи повинен бути однаковий початковий освітній рівень підготовки. Для цього необхідно методом тестового контролю виділити групи з високим, середнім і низьким рівнем підготовки. Але детальне дослідження показало, що не менш важливим залишається принцип інтернаціонального сумісництва і соціально-психологічних аспектів формування колективу. Характерними ознаками колективу є його спрямованість, загальна мета, добровільний характер об'єднання. Його істотною ознакою є також цілісність, яка проявляється в тому, що колектив виступає як система. Отже, для створення робочої атмосфери в інтернаціональній групі доцільно об'єднувати в одну групу обмежену кількість учнів з однієї країни, включати в одну групу студентів з урахуванням їх регіональних особливостей, намагатися формувати групу студентів з приблизно однаковим загальноосвітнім рівнем підготовки.

Вивчення найважливіших сторін індивідуальності студента-іноземця протягом всього циклу навчання пов'язане з організацією їх психіки, формуванням мотиваційної основи пізнавальної діяльності цих студентів, які з об'єкта, що прибув на навчання, стануть суб'єктом процесу навчання. Систематичне вивчення психічних і регіональних особистостей іноземних студентів уможливило розробку стратегії управління навчально-виховним процесом на ПФ.

Навчання у вищій школі повинно мати не лише освітню орієнтацію, але й обов'язкову виховну спрямованість. Навчально-виховний процес покликаний формувати у студентів культуру, гуманістичний і демократичний світогляд. Гуманістичний характер виховання передбачає побудову всього його змісту й форм на підставі глибокого розуміння вихователем природи вихованця, його індивідуальних рис і можливостей, поваги до особистості студента.

1. Бех І.Д. Гуманістична педагогіка у траєкторії виховання особистості // Виховання і культура. – 2002. – № 1. – С. 9-13.

2. Выготский Л.С. Педагогическая психология. – М., 1991. – 480 с.

3. Декларация принципов терпимости. – Париж, 1995.